

ОПИТ ВЪРХУ СИД

Илиан Генев

Литературната гледна точка е твърде широка, за да обхване феномена личност. Общософски, юридически, социологически и исторически — това са гледни точки, които взаимно се сплитат в литературното възприятие на света. В един общ смисъл всяко произведение засяга съдбата на човешката личност. Едва ли е необходимо литературният анализ да е кой знае колко проникновен, за да стане ясно, че произведението се гради от конфликти, свързани с отделното човешко същество. Исторически появата на личността като самосъзнание създава и самата литература. Отделянето на протагониста в древногръцкия хор поражда драмата. Героят е драматичен, решим ли, че неговото обособяване е конфликт с хора. А след това вътрешното съзнание за неповторимост, за начало и край, раждането и смъртта, това го прави трагичен. Трагизмът произтича от личността, от самосъзнанието ѝ като единствена. Ако се абстрахираме от нея, изчезват мигновено и драмата, и конфликтът. И на актьора не му остава друго, освен с една крачка да заеме отново мястото си в хора. Остават жанровете лирика и епос. Ала и те са безкраен разказ за лични съдби, които съхраняват и олицетворяват историята на цели народи.

Средновековието гледа идеално на личността. Разбира я като форма на човешката общност, като държава — това е кралят. Неговата фигура е образец. Той е единствената личност в средновековната държава. Църквата издига човешката личност до символ на народ, държава, власт и форма на живота. Така се отрича личността на отделния човек. Какво е суверенът? Човешка същност, превърната в образец. Едно всеобщо Его, знак, който бележи силната позиция на мъжа. Мъжът господствува реално в качеството си на суверен и връх в обществена пирамида. Всеобщо, изначално господство на единичната човешка същност — това е монархията. Кралят е жив човек. Един нечовек, чието съществуване има строго примерна функция. Той представя свят на образци. Наричат го ритуална фигура.

А реалното човешко същество? Отказва ли се църквата от него, след като го абсолютизира така? Изглежда, нехуманно го изоставя на произвола му и жестокостите на света... Благосклонността на краля и пътят към двореца са единствена възможност за човешка самоизява. Само вяност към господаря и пълно отричане от собственото Аз. Смисълът на човешкия живот е преклонение пред суверена, друга алтернатива няма. Като пыпли през целия си живот по стълбите към двореца, средновековният човек доближава своята абсолютна противоположност — суверена-личност. Ето смисъла в живота му — да изгуби своята реалност и стане реален представител на висш и безусловен свят, учреден от бога, да остане монарх. Да стане нечовек като церемониалната фигура на краля. Не е ли това смъртта? И животът — стремеж към смъртта. Това е и властта.

Тикан от стремежа си за живот, човекът се домогва с все сили до изява на личността си, чията абсолютна стойност е властта, а тя е тъждествена със смъртта. Възможно ли е това? Логически да. Ала кралят е жив човек — олицетворение на държавата. Така че суверен и поданик са двата неизбежни компонента на реалната държава.

И все пак най-реалният представител на света през средните векове е поданикът на монарха. Епосът дава много примери за това. Песента за Роланд носи името на своя главен герой. Той е реален човек, а произведението възславя единствено Карл Велики. Същото е и със Сид. От всички песни тя е най-демократичната, защото представя движението на човека от социалните низини до двореца, движението му от негерой до герой, от неличност до абсолютната личност на краля.

Песента за Сид е разказ за съдбата на един народен герой. Тя е обемна картина на света със социално-възпитателна роля. В епоса човекът е герой или не, в никакъв случай и двете едновременно. И значи никога реален. Нека го видим като герой. Това е Сид.

Думата е арабска и означава непобедим. Маврите дали името като прозвище на Родриго Диас де Бивар. Личността на този герой се свързва с борбите на испанския народ против маврите. Събитията са известни като реконкиста в Испания. Няма съмнение, че личната драма на Сид, подвизите му са част от летописа на тази страна. Как да си го представим? Разбира се, като непобедим рицар, народен герой, яхнал прочутия кон Бабиека. Ето и самата история:

Интриги в двореца причиняват изгнанието на Сид. Прокудил го кралят на Кастилия дон Алфонс. Прологът е бурното разкъсване на връзката между държавата и поданика.

Но се случва събитие с голямо значение. Сид бил последван от предани рицари и заедно създали войска. Ето нещо много важно — наместо да отмъсти на своя господар, той оглавява войската и прогонва маврите от Кастилия.

В знак на благодарност дон Алфонс сгодява дъщерите му за двама наследници от старинен род — инфантите на областта Каррьона. Те са знатни по произход, а Сид — не. Това създава и конфликта. Неговата слава и сила поражда ненавист у тях. И те унижават децата му. Изоставят ги в една гора на път за Каррьона. Щом всичко стига до ушите на краля, Сид публично отмъщава на враговете си и като възвръща честта на своето семейство, получава титла барон. Всичко свършва хубаво.

На пръв поглед конфликтът е личен, конфликт между монарх и негов васал. Но като имаме пред вид, че монархът представя държавата, разривът им е конфликт на суверена с неговите поданици. Кралят-държава застава срещу тези, които я бранят. Конфликтът е гибелен, защото кралството Кастилия се изгражда от неразривното им единство. Дон Алфонс и Сид — ето държавата Кастилия. Къде е тук отделната личност на Сид? Следователно през средните векове въпросът за личността не съществува. Личната драма на Сид има единствено значение за кралство Кастилия. Но каква е нейната същност? Тя е стремеж да докаже непоколебимата си вяроност към господаря. Ето, това просто чувство на подчинение прави Сид драматичен. Но какъв е основният конфликт?

Още от пролога се разбира, че разривът е последниа от интриги в двореца. Той произтича от кралския двор и двигател са неговите обитатели. Техният знатен произход осуетява приемането на Сид като равен. От това следва, че конфликтът е социален. Употребявам тази съвременна дума в буквален смисъл, защото за произлизания от народа Сид вратите на кастилския дворец остават затворени. Сблъскват се народносттано начало и традицията. Външна проява на това е конфликтът между Сид и краля. Става ясно, че традицията е разкъсала жизнено то единство между държава и поданик и предстои тяхното обединение. Традиция-

та причинява разпадането на кралство Кастилия. Така че цялата история е разказ за разрушението и съграждането на тази страна.

Необходимостта от повторно изграждане на държавата става двигател на действието. Такава е същността на личната драма у Сид. Трябва да спечели благоволенieto на своя монарх. И Сид отново изкачва стълбите на двореца. Дали ще се окажат вратите му отново затворени? Не, сега вече сам кралят го очаква. Настъпва и развързката. Тя е личният двубой между него и инфантите на Каррьона. Чрез тях се персонифицира консервативното начало. Най-напред Сид отстъпва. Но като печели турнира, удържа и социална победа. Тя е резултат от войните с маврите. Благодарение на него държавата се изгражда и просъществува. Всички останали разрушават и това определя участието им — поражението.

Пътят на Сид към кралския двор е много сложен. Защото неговата съдба е история на човешкото самоутвърждаване. Тя е история на човешката самоизява в една средновековна държава, където безгранично господствува единствената личност — суверенът. Надолу по стълбите на двореца се стига при народа. Оттук е тръгнал Сид. Затова верността му към владетеля е процес на индивидуализация. С всяко стъпало към двореца той прави всеобщо достойние личността си. Чрез подчинението изминава пътя от колективното начало — народ, до абсолютната личност — монарх. Така индивидуалното начало тържествува демократически над социалния предразсъдък. Но ще стане ли крал? Ще заеме ли поданикът мястото на своя повелител? И има ли смисъл в това? . . . Отговор на този въпрос не се намира в епоса. Сид остава неизменно поданик на своя суверен. Сид е реалната човешка личност. Личността — този относителен факт — се вмести между суверена и колектива. Между тези две крайни позиции се движи човекът. Отношението монарх и поданик изразява господството на мъжа над антагониста жена. Неговата същност Средновековието разбира като единствено човешка. И господството ѝ е възможно само чрез суверена. Наличието на суверен в обществена пирамида означава приоритет на мъжа. Епосът е преди всичко разказ за това. Историята за Сид е една аналогия на мъжкото начало и природа. Тя е социална идеализация на мъжа в духа на религиозния мироглед и по този начин религиозна възхвала на средновековния човек.

Има и друг Сид, само че известен като Родриго. Това е героят от романсите. В негово лице виждаме неочаквано Сид като крал. Житейската му история буди недоумение, защото е много далечна версия на фаустовския човек. Жаден да узнае и изпита всичко, вестготският крал Родриго престъпва някаква свещена забрана. И това му навлича поражение от маврите. Беди след беди се трупат върху неговия народ. Но ако това му отнема прозвището Сид, разюзданият прав сломява морално неговите поданици. Родриго прелъстява дъщерята на свой велможа. Непоправимо оскърбен, бащата тръгва на война срещу своя крал на страната на маврите.

Родриго е реален човек и като суверен изменя на традиционната образцовост. Един жив човек като крал — разбира се, да, ала лишен от реалната човешка същност. Само тогава ще бъде наистина крал. Затова в епоса и кралят е неизменен герой — или само добър, или само лош. Никога като реалния човек съвкупност от двете.

Родриго е лош крал, защото като обикновен човек в ролята на суверен просто реален. Необузданата изява на освободената от всякакви норми човешка природа го превръща в отрицателен герой. Той се самоизявява буквално и Средновековието осъжда това. То потиска човешката същност. Така църквата осъжда рано появилия се ренесансов човек като безпримерно лош владетел. С името Родриго Сид е крал, разрушител на обществото и негерой.

Няма да се опитвам да определям природата на властта, като сравнявам непрекъснато поданика и суверена, защото тяхното единство от литературна

гледна точка е много по-интересно. Най-напред то образува държавата, а след това и самия човек. Господар и слуга, Родриго като крал и Родриго като Сид — това единство представя двойственият характер на човека. Това са двете същности, които живеят в него. Така че заговорим ли за легендарния Сид, трябва да мислим винаги и двете. Това вече не е толкова Сид, а по-скоро символ на човека изобщо. Тези две негови същности аргументират всяко действие. Те са и границите, които побират всички негови движения. Ето как историята за Сид става разказ за човека изобщо. Разказ за човека през един период от неговото развитие — Средновековието. Епосът е апология на този единен човек. Апология в едно време на велико единство между държава, личност, господар и баща.

С течение на времето се срутило единството човек и държава. Стремещт към лична свобода унищожил съвкупната личност на суверена. Всеки откъснал от нея свободата си и останала само държавата. Възтържествувала свободата, ала изчезнал човекът-държава. Изчезнал мъжът като господар на жената. Парите станали противоядие за психологическото единство — неговата феодална държава. Мъжът започнал неустойчиво да губи своята реалност. Все повече и повече се превръщал в дух. Станал някак индиректен, чрез парите и сътвореното от него. Човешката същност останала на заден план. С времето човекът щял съвсем да я изгуби, защото неусетно бил подчинен от собственото си творение — града. Това станало по време на Възраждането. Затова през следващите векове Сид ще съществува само като герой с името Родриго, защото непобедимостта си безвъзвратно е изгубил.

XVII в.

Няколко века изминават, докато Корней се вглежда в историята му. Новото време означава и ново съзнание. Ренесансът вложил нов смисъл в понятието дух, а древността станала образец и я наричали вече класическа. Оттам идва и чувството за хармония. Застанал някак отстрани, човекът за пръв път гледа безпристрастно и тялото, и духа, гледа ги като хармонично единство и равновесие. Принципът на хармонията става светоглед. Така се създава естетиката на класицизма. А конфликтът между тялото и духа за човека през XVII в. се превръща в конфликт между чувство и дълг. Чувство и дълг — именно стремещт на човека към хармония между тях поражда и драмата му. Тя определя и строежа на новата интерпретация върху легендата за Сид от Корней.

Трагедията се състои от вградени аналогични драми. Ето и съдържанието на основната: инфантката на Кастилия доня Урака е влюбена в Родриго — син на обикновен дворцов велможа. Нейното чувство е греховно, защото положението ѝ на кралска наследница го прави невъзможно. Забранява го дългът — ето кое я прави драматична. Стремещт ѝ да се освободи от чувството към Родриго дава тласък на любовта между Химена и него. Така новата драма слага край на душевната ѝ борба. При това основният конфликт между чувство и дълг се решава в полза на дълга.

Историята на Химена и Родриго е същинското съдържание на драмата, написана от Корней. Тя е трагически разказ за голямото препятствие пред любовта — дълга. А сега съдържанието.

Най-напред свада между бащите им помрачава тяхната любов. Дългът зове Родриго да отмъсти за обидения си баща. Той се дуелира и убива бащата на Химена. И предстои Химена да отмъсти на този, когото обича. Тя желае смъртта на Родриго. Личният конфликт помежду им се задълбочава безизходно с решението му да предпочете смъртта в името на любовта си. Едва сега се намесва кралят и дава друга насока на драматическото развитие. Родриго е призван да защити Кастилия от маврите и неговите подвизи изкупват вината пред Хи-

мена. Възтържествува любовта. Но дали чувството тържествува над дълга? Не, не съвсем, защото хубавият край е последица от намесата на краля.

Най-съществена особеност в историята за Сид у Корней е появата на нова фигура — жената. Тя е вече герой. Нейното присъствие в средновековната епическа случка не е от значение за личната драма на Сид. Но тук тя застава на мястото, отредено за господаря в легендата. Драмата се преосмисля. Сега вече Родриго е драматичен, понеже е изгубил любовта на красивата Химена. Вижда се как Корней изменя старинния разказ на упадък и съграждането на кралство Кастилия в драма с определено личен характер. Следователно човекът от времето на Корней е нещо различно от държавата. Разбира се, верен на своето време, Корней съчетава елементите държава и поданик хармонично, като прави краля посредник в тази трагична любов. Само чрез него — държавата-суверен, чувството, символизиращо живота, ще възтържествува. Животът като любов, чувство и лична драма става равнозначен с държавата, авторитета на кралската власт и дълга. Следователно във от държавата е обречен на гибел. Къкъв неръкотворен паметник на абсолютизма.

XVIII в.

Просвещението води борба с абсолютизма. В преданието за Сид и неговия крал Шилер намира образец — държавата в идеален, извънисторически вид. У него се сблъскват елементите, които я съставят — абсолютичен владетел и поданиците. Следователно основният конфликт е социален. Защото, какво е времето? — ще кажа направо, че през XVIII в. между човека и държавата зейва пропаст. Шилер развива конфликта в сферата на личните взаимоотношения.

Дон Карлос е нещастен кралски син. Неговият баща използва абсолютната си власт и взема за жена годеницата му Елисавета Валоа. Любовта на бащата-крал и сина към нея, личният конфликт помежду им движи действието и е проява на основния — държава и поданик. И така предстои любовната изповед на дон Карлос пред неговата майка и бивша годеница Елисавета Валоа. Това извежда на сцената маркиз Поза и графиня Еболи. Първият — борец за свобода, а тя — безнадеждно влюбена в дон Карлос. Несподеленото чувство предизвиква отмъщението ѝ — кралят узнава и настъпва развързката. Всички стават негова жертва.

Появата на верния приятел маркиз Поза придава социално значение на личната драма у дон Карлос. Поза е преди всичко борец за свобода и дон Карлос го нарича свой Родриго. Ето го Сид през XVIII в. Той е символ на верния поданик. И тук заедно с дон Карлос образуват идеална държава, такава като кралство Кастилия от легендата. Особеното е, че маркиз Поза се бори за свободата, а господарят му и верен приятел дон Карлос предстои да оглави това движение. Освен това появата на Поза е възможност за престолонаследника да изповяда пред Елисавета любовта си. Сега конфликтът с крал Филип — бащата — е неизбежен. Той е и личен, и социален; социален, защото любовта на дон Карлос се свързва моментално с борбата против абсолютната власт на крал Филип; личен, защото му предстои да се бори за любовта си, а изходът определя неговото щастие. Така един социален конфликт между бащата-крал и сина-наследник е път към любовта. Нещо повече, социалната идея за свобода и любовта у Шилер са едно и също нещо. А дон Карлос и Сид-Родриго-Поза — този символ на идеалната държава — се борят за любовта и свободата. Това е и романтизмът на Шилер.

Но колкото и дон Карлос да се е правил на просвещенското време, колкото и Шилеровата драма да е разказ за трагичната му съдба, централна фигура остава крал Филип. Макар и представен с едно качество, той е сложен герой. Най-

напред, защото изразява определено състояние на европейския дух. Това е образ на владетел, който ще открием в класицизма при Корней и всички други варианти на легендата за Сид. И най-сетне това е самият човек, един истински Сид през XVIII в. Той е много драматичен. Но за разлика от своите предци крал Филип пренебрегва дълга. Обладан от стремеж към живота, той е безразсъден пленник на собственото си чувство и, разбира се, простъпките се ният една след друга. Най-напред прави своя съпруга годеницата на наследника си, а след това го отстранява от властта. Ясно е, че иска да бъде вечен.

Но крал Филип не е само това. Колкото и да е странно, един такъв властелин се оказва стоворчив. Има в драмата такъв епизод, в който маркиз Поза си поставя за цел да спечели доверието му заради успеха на освободителното дело. И странно е, че печели благоволенieto на монарх, като излага пред него буржоазните си идеи за свобода на личността, демокрация и напредък. И до такава степен, че крал Филип има уши да го чуе . . . Нима не го дразни истината за света? . . . Как да си обясним неговото търпение, след като маркизът руши собствената му власт? Нима е достатъчна трагическата му самота, за да бъде маркиз Поза негов довереник? . . . Да, абсолютичният владетел е наистина сам в дългата редица монарси от Средновековието насам. Той е първият аутсайдер и последен потомък на кастилския крал от легендата за Сид, ала вече без своя Родриго, без верния Сид. Защото го изгубил веднага, щом пренебрегнал дълга си. Когато, тикан от чувството за живот, отказал да види в дон Карлос — сина — свой наследник. Крал Филип едва ли не истерично подчинява дълга на собственото си чувство. Така се ражда и конфликтът му със света. Дългът изчезва, остава само чувството като безумен стремеж към света. Той лишава от наследство сина си и чрез държавата му отнема любовта. Той — бащата-крал е рушител, а дон Карлос — синът — негов съперник. През XVIII в. синът е съперник на бащата. През този век умира бащата като социален факт и с наследника остава само жената.

XIX в.

Романтизмът гледа по друг начин на дълга. В драмата си „Ернани“ Юго отделя краля от бащата и за пръв път държавата заживява самостоятелен живот. Социално и лично човешко са вече съвсем различни неща. Новата гледна точка дава възможност на автора да види конфликта между чувство и дълг по друг начин — романтически, което ще рече, в полза на чувството. За разлика от Просвещението животът става жертва на дълга.

Ролята на крал Филип от Шилеровия „Дон Карлос“ Юго отрежда на второстепенна фигура — престарелия чичо дон Рюи де Силва Гомес. Безумно влюбен в очарователната си племенница доня Сол, дон Рюи се стреми да я направи своя жена. Но тя обича Ернани. Той произхожда от кралски род, отстранен незаконно от властта. Ернани е народен герой и трябва да възвърне величието на своята фамилия. След което да заживее щастливо с нея. Но по пътя към личното щастие изникват много прегради. Най-напред срещу него застава кралят дон Карлос. Оказва се, че е претендент за ръката на доня Сол. А след това се изпраща и дългът пред собствения баща, който го тласка към отмъщение. Как се развива конфликтът между Ернани и дон Карлос?

Преследван от краля, той е в замъка на дон Рюи. По стар рицарски обичай бива укрит, ала жестът на ничото го обвързва със заговора на група благородници срещу краля. Ернани полага клетва и жребият отрежда на него да извърши покушението. Но се случва така, че заговорът се проваля и действието получава нова насока. Кралят става император, помилва Ернани и се отказва от любовта си към доня Сол. Най-сетне любовта им получава общо признание.

Ала сега пред Ернани се изправя зловещата фигура на дон Рюи. С него го свързва клетва за вяриност, обвързва го дългът към предците. Да убие краля, чието благоволение го направи щастлив, е повече от невъзможно. И пред укоризнения поглед на оскърбения дон Рюи невъзможността да действа ражда самоубийството. Единствен изход за Ернани е смъртта. Доня Сол споделя участта му. Покрусен, дон Рюи се самоубива. Кралят остава сам.

Но къде в тази история е легендарният Сид? Разбира се, че се казва Ернани. Това е народният вожд, който не поднася в дар на краля своите победи като средновековния герой. Сега Сид е революционер и се бори срещу него. На безропотното подчинение от легендата съответства съперничество. Конфликтът е социална революция. Нещо повече, кралят отстъпва. Взема държавата за себе си и губи доня Сол. Личния конфликт печели Ернани. Но за беда престъпва дълга си с това. Също като в преданието не става крал. Колкото и да е верен на своята мисия, Ернани не може да има за себе си две очевидно несъвместими неща — властта и любовта. Защото те принадлежат към съвсем различни времена. Докато любовта на средновековния Сид произтича от властта и силата му (искам да напомня, че в легендата фигурата на жената като герой и прилепът за любовта не съществуват), то с течение на времето, когато жената се появява социално, властта и прежната сила на мъжа се стапят, за да разцъфти любовта. Ето, от това развитие произтича дисхармонията — чувство (любов) — дълг. Чувството тук символизира живота, а дългът от романтическа гледна точка е негов унищожител. Сблъсъкът помежду им убива живота и остава само държавата, убива краля — личността-държава, за да укрепи държавата като идея за единство. Нейно олицетворение е дон Карлос — кралят на Юго. Така със смъртта на Ернани, доня Сол и дон Рюи изчезва всичко освен държавата. Дон Карлос е наистина сам, също като крал Филип при Шилер. Но той никога не убива, поради което не е толкова сам, а единствен. Искам да изтъкна, че за разлика от Шилер Юго не само фиксира последиците от стремежа на едно така сложно съзнание към света, съзнание, обременено от конфликта между чувството и дълга, а като му отрежда място в хода на драматическото действие, произнася и присъда над него. Показателно е, че дон Рюи не е крал на Испания. Следователно трагическите последици от неговия необуздан и във всеки случай лишен от морал стремеж към света ще се окажат гибелни. Така, като загива любовта, оцелява държавата. Дон Карлос у Юго е сам, но не носи вина, затова като Шилеровия Филип той е единствен. В същност винаги ме е учудвал фактът, че в стремежа си да създаде химн в защита на живота Юго отправя пълен с надежди поглед към държавата. Какво ли друго да си помисли човек, след като при него оцелява само тя? . . . Оцелява човекът-държава . . . XIX в. решава конфликта между Сид и краля в полза на държавата. Дали Сид намира смъртта си затова?...

Шествието на историята за Сид през вековете е нещо изумително. Всяка драма, чиято основа е типична фабула, създадена през XVII, XVIII или XIX в., е преди всичко документ за времето. Затова, като проследим съдбата на тази история, получаваме цялостен разказ за света. Получава се устройство, което от рационално-логическа гледна точка е напълно правдоподобно. Ще е самонадеяност, ако решим, че то обяснява света, кой ли би се наел с това? . . . Все пак неговото достойнство е в това, че съдържа в себе си времена, движения и възможните позиции на двата основни елемента, съставлящи живота — мъж и жена. Този антагонизъм поражда време, движение, той в същност е самият живот.

Сид е символ на човека. Неговата история — разказът за господаря и неговия поданик — олицетворява двойствения характер на единството човек. Епическата история за Сид през Средновековието, през XVII, XVIII, XIX в. фиксира отделни негови състояния. Неговото вътрешно равновесие и позиция спрямо

антагониста жена. Господар и слуга — това са две негови същности. Единство и равновесие, което с времето се е менило необратимо. Ще започна с господаря.

В средните векове личността на суверена изчерпва съдържанието на думата държава. Кралят е господар и в един общ смисъл баща на народа си. С времето отношението личност — държава се развива в полза на последната. Времето поглъща личността, то я разрушава. Държавата става суверен, тя е действителен господар, а зад нея са останките от личността. Процесът е сложен и дълъг по време.

Първата изненада е съдбата на господаря през XVII в. Корней налага печата на собственото си време. Какво е то? Просто време, когато мястото на краля заема жена. Кolkото и странно да изглежда, властта, държавата като абсолютичен владетел е не друго, а само път към любимата Химена. За разлика от средновековния Сид Корнеевият Родриго е драматичен, защото е влюбен. И като върши подвизи за държавата с нейния крал, той доказва любовта си към Химена. Проблемът за любовта измества верността. Чудно е как в любовта има все още място за дълга на сина към бащата? . . .

XVIII в. гледа романтически господаря. Той става революционер, рушителят и жертва на абсолютистическата държава. За пръв път синът е съперник на бащата, а любовта — нещо различно от дълга. XVIII в. е критично време за проблема с дълга, защото следващият носи присъда над него.

През XIX в. оцелява само господарят. Всичко става жертва на дълга, цялата държава, поданиците. Остава само дон Карлос като император. Императорът изобщо е самотна фигура. При Юго той е защитник на живота, при Шилер — Филип е разрушител. Дон Карлос на Юго воюва безнадеждно с дълга. Юго наизидателно решава конфликта в полза на чувството. XIX в. търси, вярва, залага само на чувството.

А Сид? През средните векове за него няма нищо по-достойно за вяност от господаря. Такъв е легендарният Родриго Диас към краля на Кастилия. А това го прави баща и крал на собствената му държава — семейството. Проблемът за любовта не съществува. Мъжът обича като баща и е просто господар.

Трябва да изминат десетина века, докато изгуби своето кралство. През XVII в., преименуван от Корней като Родриго, Сид е слуга на монарха и баща си. Този факт усложнил личната му драма и просто изискал спастелната намеса на държавата. Не ще и дума, кралят е повече от необходим . . . Корней много унижил клетия Сид, ала това пък му донесло оvationи.

Въпреки всичко слугата бавно и неотклонно се домогвал през вековете до престола на своя господар. През XVII в. господарят му е съюзник, нещо повече — като държава и баща той е единствената причина за тържеството на любовта. Любав, власт, държава като баща и крал — така се разпада средновековната фигура на суверена. Такова е времето на Корней.

В Шилеровия „Дон Карлос“ господарят и слугата са вече приятели. Сид — маркиз Поза е революционер. С дон Карлос ги свързва убеждение и обща кауза — революционната борба. Дон Карлос го нарича свой Родриго, а маркизът го признава за водач и суверен. Те са кралят и Сид от легендата и през XVIII в. образуват идеална държава. От това произтича любовта между дон Карлос и Елисавета Валоа. За разлика от класицизма властта и любовта са две различни неща. Шилер свързва с миналото любовта, свързва я с верността към краля през Средновековието. Той преднамерено, романтически лишава реалния владетел Филип от любовта на красивата Елисавета Валоа. И тогава всички стават жертва на абсолютизма.

XIX в. прави от Сид съперник на краля. За пръв път той се бори за власт и бива признат като равен. Дон Карлос — кралят на Юго — става император

и като получава за себе си властта, се отказва от любовта. За разлика от Шиле-
ровия Филип императорът на Юго признава света. Юго осъжда дълга, само че
неговият дон Карлос губи тази благородна борба — всички в държавата му са
жертва на дълга. Реална ли е тогава властта му? Едва ли, тя е по-скоро въпрос
на отношение към света. Властта на дон Карлос е светоотношение, защото не-
говата държава няма поданици и следователно не съществува.

В борбата за власт Сид получава само любовта. С времето се добира до мя-
стото на господаря, достига там, където е жената. Реално господарят е тя. Функ-
ционално — той. Такава е красивата Химена, смирената Елисавета Валоа и
всеотдайната пламенна доня Сол. Всички господствуват и когато Родриго спеч-
ели любовта им, го поставят над себе си като суверен. Така Сид остава в сред-
ните векове.

Ами властта? Като Родриго Сид я изгуби, щом спечели любовта. Любов
и вяност към господаря са две различни неща. Защото любов означава вяност
към новия повелител — жената. Следователно любов и власт са несъвместими.
Те принадлежат към различни времена. И като Родриго Сид е ужасно трагичен
герой, защото по пътя към властта става жертва на любовта. Как? Убива го
дългът. Убива го сянката на башата — мъжа. Убива го мъжът навярно само за
това, че не е завоювал любовта. И слугата никога не става господар. Защото Сид,
това олицетворение на единния господстващ човек, мъжът, вече не съществу-
ва. Останал е в средните векове. Само Корней го видя, но снижен в подножие-
то на държавата. Като Родриго Сид е изгубил същността си. И с времето губел
необратимо своята реалност, за да стане все-повече и повече дух. Дух за герои-
зъм, сила и непобедимост, който ще витае през следващите векове. Какво е ста-
нало? Изчезнал е единният реален човек, изчезнала е личността, за да се превърне
в дух, навярно също така единен...